

Ina Ferbežar, Mateja Eniko

»Lah blatschem gotovina?«: jezikovni profil uporabnika slovenščine na najnižji ravni

objavljeno v:

Nataša Pirih Svetina, Ina Ferbežar (ur.): *Na stičišču svetov: slovenščina kot drugi in tuji jezik. Obdobja 41*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2022.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-41/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2022.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

»LAH BLATSCHEM GOTOVINA?«: JEZIKOVNI PROFIL UPORABNIKA SLOVENŠČINE NA NAJNIŽJI RAVNI

Ina Ferbežar

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
ina.ferbezar@ff.uni-lj.si

Mateja Eniko

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
mateja.eniko@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.41.99-108

V prispevku skušamo odgovoriti na vprašanje, kako opredeliti uporabnika na najnižji prepoznavni ravni *Skupnega evropskega jezikovnega okvira* (A1), pri čemer izhajamo iz izkušenj z izpiti iz znanja slovenščine na vstopni ravni. Na tej ravni si je še posebej težko zamišljati tipičnega govorca in govorko, saj njun raznojezični profil izrazito omejujejo trenutne osebne okoliščine (jezikovnega) delovanja, sporazumevanje pa je zaznamovano z medjezikovnim prepletanjem/prehajanjem.

jezikovni profil, izpiti iz znanja slovenščine kot drugega ali tujega jezika, vstopna raven, jezikovno prepletanje, *Skupni evropski jezikovni okvir*

This article considers how to define the user of a target language. The focus is on users at the lowest level of the *Common European Framework of Reference* (A1) taking the Slovenian language exams at the breakthrough level. At this level, it is particularly difficult to imagine typical language users because their plurilingual profile is constrained by the current personal situation in which they (linguistically) act, and their typical communication strategy is translanguaging.

language profile, Slovenian language exams, breakthrough level, translanguaging, *Common European Framework of Reference for Languages*

Jezikov ne moremo opredeljevati po ravneh – še manj pa ljudi.
(Müller, Wertenschlag 2005: 7–8)

1 Uvod

V prispevku¹ razmišljamo o jezikovnem profiliranju uporabnic in uporabnikov² slovenščine kot neprvega jezika. Jezikovno profiliranje razumemo kot opis posameznikove jezikovne zmožnosti v različnih sporazumevalnih dejavnostih in ob različnih jezikovnih opravilih, ki jih uporabniki običajno obvladajo na različnih

1 Iskreno se zahvaljujema recenzentoma za natančno branje in dragocene usmeritve pri razmišljanju o izjemno kompleksni tematiki.

2 V nadaljevanju ženske in moške oblike uporabljamo za katerikoli spol.

ravnih (Ferbežar 2019: 84).³ To odpira številna vprašanja, od načelnih: kaj (lahko) opredeljuje uporabnike jezika in njihove jezikovne profile in ali so tovrstne opredelitve sploh smiselne oz. za kaj so uporabne, do bolj specifičnih: kaj opredeljuje uporabnike slovenščine na ravni, ko šele vstopajo v sporazumevanje in so njihove sporazumevalne prakse izrazito omejene.

Osredotočamo se torej na uporabnika na najnižji ravni *Skupnega evropskega jezikovnega okvira* (SEJO 2011), to je raven A1, v SEJU imenovana vstopna raven, in pri tem izhajamo iz izkušenj z izpiti iz znanja slovenščine na vstopni ravni. Na tej ravni je jezikovna zmožnost izrazito omejena na uresničevanje sporazumevalnih potreb, izhajajočih iz trenutne situacije vsakega posameznika, uspešnost sporazumevanja pa odvisna od dobrohotnosti sogovorca. To pomeni, da je na tako nizki ravni še posebej težko natančno opredeliti uporabnika oz. si zamišljati nekakšnega tipičnega govorca in govorko, saj njuno sporazumevanje izrazito zaznamuje medjezikovno prepletanje oz. prehajanje med različnimi jeziki,⁴ ki jih obvladata (t. i. raznojezičnost). Poleg tega uporabnika v novem ciljnim jeziku močno omejujejo tudi njegove trenutne osebne okoliščine (jezikovnega) delovanja (situacija jaz-tukaj-zdaj).

2 Kontekst

Leta 2019 je Slovenija začela zaostrovati jezikovne zahteve za priseljene osebe: tako je bil *Zakon o urejanju trga dela* dopolnjen z zahtevo, da morajo brezposelni državljanke in državljani tretjih držav dokazati znanje slovenščine na vstopni ravni (A1 SEJA) v 12 mesecih od vpisa v evidenco brezposelnih oseb (Ur. l. RS 75/2019); enako raven znanja od leta 2023 dalje zahteva tudi novi *Zakon o tujcih* za združevanje družine (Ur. l. RS 91/2021). S tem se Slovenija po poročilu Sveta Evrope o jezikovni integraciji v Evropi pridružuje najstrožjim evropskim državam (Ferbežar 2022).

Prav *Zakon o urejanju trga dela* je bil razlog za dopolnitev javno veljavnega programa *Slovenščina kot drugi in tuji jezik* (2020), na katerem temeljijo izpiti iz znanja slovenščine kot drugega in tujega jezika (SDTJ), z najnižjo, vstopno ravno (Ur. l. RS 78/2020).⁵ Na tej ravni se uporabnik slovenščine »lahko zelo preprosto sporazumeva v vsakodnevnih situacijah, ki so povezane z zadovoljevanjem konkretnih potreb; pri tem si pomaga z neverbalnimi sredstvi, potek sporazumevanja pa je v veliki meri odvisen tudi od naklonjenega sogovorca oz. njegove pomoči« (Program SDTJ 2020: 13).

Pri tovrstnih opredelitvah gre seveda za posplošitev oz. poenostavitev. Kot pravijo avtorji *Dodatka k SEJU* (2020: 38), jih potrebujemo, »da organiziramo učenje, spremljamo napredek in odgovarjamo na vprašanja, kot so: *Kako dobro znaš francosko?* ali *Kakšno znanje morajo pokazati naši kandidati?*« V kontekstu poučevanja in predvsem preverjanja znanja neprvih jezikov so torej uporabne. Toda

3 Gl. tudi besedilo Sveta Evrope o jezikovnih profilih in profiliranju: <https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/profile-language/-/profiling>.

4 Za koncept medjezikovnega prepletanja gl. Ferbežar 2019: 93, op. 23.

5 Program je sicer štiristopenjski in poleg vstopne ravni opredeljuje tudi osnovno (A2 in B1 SEJA) in višjo raven (B2 SEJA) ter raven odličnosti (C1 in C2 SEJA).

kako smiselne so, če fokus premaknemo z opredelitve, kaj naj bi nekdo na neki ravni v jeziku znal, na njegove dejanske sporazumevalne potrebe?

3 Odprta vprašanja

SEJO uporabnice in uporabnike jezika obravnava »kot ‘družbene agense’, torej kot člane družbe, ki morajo izvesti določena opravila [...] v danih okoliščinah, v določenem okolju in na konkretnem področju delovanja« (SEJO 2011: 31). Pri tem se upošteva »spoznavne, čustvene in hotenjske danosti ter celotni razpon sposobnosti, ki so specifične za posameznika« (prav tam). Med njihove »danosti in sposobnosti« sodi tudi jezikovna zmožnost, na katero se osredotočamo v tem prispevku. Na posameznikovo jezikovno zmožnost običajno gledamo kot na enovit skupek različnih podzmožnosti. Na primer: dijakinje in dijaki splošnih gimnazij naj bi angleščino znali na ravni B2 SEJA, če opravljajo maturo iz angleščine na višjem nivoju. Ali pa se – kot v našem primeru – od brezposelnih tujih državljanek in državljanov zahteva znanje slovenščine na ravni A1 SEJA. To pomeni, da naj bi bila pri posameznikih zmožnost poslušanja in branja ter govorjenja in pisanja na približno enaki ravni (dosegli naj bi vsaj minimalni standard, določen za konkretno raven), da naj bi bil torej njihov jezikovni profil v nekem jeziku povsem enakomeren.

Vendar pa realne jezikovne rabe tega ne kažejo, prav nasprotno: celo v svojem prvem jeziku govorke in govorce nismo homogena skupina, naše zmožnosti rabe jezika se močno razlikujejo. Razlikujemo se ne le med sabo, ampak sporazumevalne dejavnosti (pogovarjanje, pisanje, branje ...) praviloma obvladamo na različnih ravneh in smo zato pri izvajanju posameznih jezikovnih opravil tudi različno učinkoviti. In praviloma je učinkovitost odvisna od sporazumevalnih izkušenj, ki jih pridobivamo, ko uresničujemo svoje sporazumevalne potrebe. Prav izkušnje z rabo jezika in jezikov torej vplivajo na oblikovanje t. i. jezikovnih profilov. Na to pa seveda vplivajo tudi drugi dejavniki, kot so prvi jezik, znanje drugih jezikov, izobrazba, učni slog in učne prakse, socialne in druge okoliščine. Vse to močno otežuje določitev za neko raven tipičnega uporabnika jezika (Ferbežar 2019: 90).

Koncept jezikovnega profiliranja je vpeljal SEJO (2011), podrobneje pa ga predstavlja njegov *Dodatek* (2020). Tu kaže poudariti, da se na jezikovno profiliranje ponuja dvoje gledišč:

- 1) v smislu »opisa« posameznikove dejanske sporazumevalne zmožnosti v ciljnem jeziku oz. v različnih jezikih, ki jih uporabnik obvlada;
- 2) v smislu postavljanja (učnih) ciljev; v tem primeru gre za določitev, katere jezikovne dejavnosti so za posameznika ali določeno ciljno skupino relevantne in katero raven mora doseči pri teh dejavnostih za uresničitev svojih ciljev (Dodatek k SEJU 2020: 38–39).

Razlika je torej v tem, 1) kaj uporabnik v jeziku *dejansko* zna in 2) kaj *naj bi* v njem znal.

Kot zaželeni učni cilj je jezikovni profil, h kateremu posameznik »teži« v procesu učenja, torej nekako splošen za vse jezike. Da pa bi bil (bolj) realen, mora biti za

posamezni jezik tudi konkretiziran.⁶ Obstoječi jezikovni profili, ki so bili razviti za nekatere jezike, temeljijo na interpretaciji univerzalnih opisnikov SEJA. Te opisnike so izbrani strokovnjaki s strokovno presojo »zvedli« na specifične jezikovne rabe v kontekstu nekega konkretnega jezika in prinašajo nabor za določeno raven relevantnih jezikovnih sredstev (npr. *Profile deutsch, English Profile*).⁷ Takšna metodologija »od zgoraj navzdol« pa se vse bolj dopolnjuje s korpusnimi podatki usvajanja tujega jezika, torej »od spodaj navzgor« (npr. *The English Profile Network*) (Green b. l.).

Korpusni pristop bi pomenil dobrodošlo informacijo tudi v slovenskem kontekstu, saj odgovarja na vprašanje konkretnih sporazumevalnih praks. Ne odgovarja pa na vprašanja dejanskih sporazumevalnih potreb jezikovnih uporabnikov. Program SDTJ (2020) temelji na splošnih opisnikih SEJA, za določanje (realnih) ciljev govork in govorcev pa bi bila ključna prav analiza njihovih sporazumevalnih potreb (gl. Ferbežar 2016: 494).

Toda kot se med drugim sprašuje Kramsch (2017: 10): kaj je končni cilj učenja jezika? Socializacija, nova identiteta, priložnost za delo? Kaj od tega si želijo sami govorce in govorce? Ni vedno samoumevno, da se želijo vključiti v novo skupnost. Na kaj v procesu učenja jezika pripravljamo njegove nove uporabnice in uporabnike: na to, da bodo člani lokalne skupnosti, državljani nacionalne države, državljani sveta? (prav tam)

Ob vsem zapisanem se zato odpira splošno vprašanje opredelitve jezikovnega uporabnika, upošteva njegove sporazumevalne potrebe. Na tem mestu se ne moremo poglobljeno spuščati v kompleksna vprašanja dihotomije med domačimi (maternimi, naravnimi) in tujimi (nematernimi) govorce. Kaj v globaliziranem svetu, ki ga zaznamujeta večjezičnost kot objektivni družbeni pojav in raznojezičnost kot subjektivna zmožnost in so v njem zato sporazumevalne prakse vse bolj fluidne in hibridne, sploh pomeni biti domači oz. tuji govorec? Kaj posameznik v raznolikih jezikovnih skupnostih potrebuje za svoje delovanje, katera področja so zanj relevantna, v katerih jezikih ali njihovih zvrsteh?

4 Razprava

4.1 Govorci SDTJ na vstopni ravni

Govorce in govorce na vstopni ravni so večinoma osebe, ki so se slovenščine šele začele (sistematično) učiti, čeprav so med njimi tudi taki, ki v Sloveniji živijo že nekaj časa. Učni in izpitni cilji so na tej ravni zato zastavljeni splošno: jezikovno zmožnost na ravni, ki omogoča (zgolj) preživetje v neki jezikovni skupnosti in je zato lažje predvidljiva, potrebuje prav vsak (prim. Ferbežar 2019: 85). Če jo seveda kot potrebno tudi ocenjuje in si jo želi ali mora doseči. In prav tu se odpira vprašanje

6 Teoretično bi lahko jezikovni profil zasnovali prvič, z upoštevanjem dejanske uporabnikove raznojezičnosti, in drugič, tudi glede na konkretno sporazumevalno in družbeno situacijo, a to si je v praksi skoraj nemogoče predstavljati. Koncept jezikovnega profiliranja je dejansko povezan z idejo, da se jeziki med sabo jasno ločujejo; vztrajanje pri takšnem ločevanju se zdi v današnjih jezikovno močno raznolikih skupnostih problematično.

7 Na strokovni presoji so utemeljeni tudi drugi dokumenti, ki podrobneje opisujejo posamezne jezikovne ravni, tudi *Sporazumevalni prag za slovenščino 2004* (za B1 SEJA).

najmanjše skupne točke, nekakšnega »presečišča«: kaj je v SDTJ tisto, kar za potrebno in kot svoj učni cilj v situaciji jaz-tukaj-zdaj prepoznajo vsi in kako hitro ta cilj lahko dosežejo.

Če se osredotočimo na populacijo, ki se od leta 2020 udeležuje izpitov iz znanja slovenščine na vstopni ravni (v nadaljevanju kandidatke in kandidati), lahko ugotovimo nekatere specifične (za podrobnejše podatke gl. Letno poročilo 2021):

- večinoma so brezposelni in se izpita udeležujejo zaradi lažje vključitve v procese iskanja zaposlitve;
- večinoma izvirajo iz držav nekdanje Jugoslavije in so govorce in govorki katerega od slovenščini sorodnih jezikov, a kar dobra tretjina je govork in govorcev zelo oddaljenih jezikov, kar to skupino razlikuje od kandidatk in kandidatov na drugih ravneh;
- večinoma se udeležujejo 180-urnih (zanje brezplačnih) tečajev SDTJ, ki jih omogoča *Zakon o urejanju trga dela*;
- pogosto je raven njihove pismenosti nizka,⁸ kar se kaže pri reševanju nalog na splošno, še posebej pa pri pisanju.

Če je pismenost prenosljiva zmožnost,⁹ potem morda tu lahko sklepamo na nizko raven pismenosti govork in govorcev na vstopni ravni tudi v njihovih J1.¹⁰ Dejstvo je, da je pisna produkcija na tej ravni med drugim precej hibridna, zaznamovana z medjezikovnim prepletanjem kot posledico raznojezičnosti posameznikov.

4.2 Izpit iz znanja SDTJ na vstopni ravni

Izpit, kot je opredeljen v programu SDTJ, je sestavljen iz štirih delov: branja, poslušanja, govorjenja in pisanja. Vse dejavnosti podrobneje določajo standardi znanja in vsebine ter se v konkretnem izpitu preverjajo v obliki enostavnih jezikovnih opravil, kot so npr. branje za iskanje podatkov, branje korespondence, poslušanje obvestil in navodil, izpolnjevanje obrazcev, izmenjava informacij idr.¹¹

Standardizirani jezikovni izpiti zahtevajo pripravo nalog, ki so primerne za kogarkoli. Ne poznavajoč situacijo vsakega posameznika in njegove sporazumevalne potrebe, so izpitne naloge običajno umeščene na področji javnega in izobraževanja (gl. SEJO 2011: 32), ki se zdita razmeroma splošni in zato najlažje vsebinsko predvidljivi, redkeje je vključeno tudi področje dela (omejeno na splošne vsebine, kot je iskanje zaposlitve), čeprav je na vstopni ravni prevladujoča prav populacija iskalcev dela. Redko so naloge povezane tudi s področjem (manj predvidljivega) zasebnega; v tem primeru omogočajo nekaj več prilagajanja posameznikovim izkušnjam.

8 Ciljna skupina programa SDTJ so opismenjene osebe (Program SDTJ 2020: 24).

Slab odstotek kandidatov za izpit na vstopni ravni je nepismenih; ti za potrebe *Zakona o urejanju trga dela* opravljajo izpit iz govornega sporazumevanja, razvit posebej za takšen jezikovni profil.

9 Pisne spretnosti se prenašajo iz J1 v J2, a morajo biti za to v J1 dovolj razvite (Cushing Weigle 2002: 35). Enako velja tudi za bralne spretnosti (Alderson 2000: 38).

10 Izobrazbeno ozadje kandidatk in kandidatov ni znano, prav tako se jih ob prijavi na izpit ne sprašuje po njihovih izkušnjah z učenjem drugih jezikov in njihovih siceršnjih sporazumevalnih praksah.

11 Gl. vzorčni test na spletni strani Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik: <https://centerslo.si/izpiti/izpiti-iz-znanja-slovenscine/izpit-na-vstopni-ravni/vzorčni-test-in-ocenjevanje-na-vstopni-ravni/>.

4.2.1 Pisanje

Za celotno sliko jezikovnega profila na vstopni ravni bi bilo treba analizirati rezultate celotnega izpita, a se tu osredotočamo na tisti del, ki vključuje naloge pisanja. Te se kažejo kot težje, saj od kandidatke in kandidata zahtevajo samostojno pisno produkcijo. Ta je sicer vodena: kandidatke in kandidati po navodilih izpolnijo obrazec in napišejo odgovor na kratko pismo. Naloge res terjajo zgolj minimalno pisno produkcijo (gl. primere v nadaljevanju), a po drugi strani zahtevajo natančno upoštevanje navodil in so tesno povezane z branjem. Analize kažejo, da so primanjkljaji v pisni produkciji pogosto posledica primanjkljajev v zmožnosti branja. To dokazuje tudi visoka korelacija med uspešnostjo pri branju in pisanju (s koeficientom 0,77). Pravzaprav so vsi deli izpita, ne samo branje, v svojem temelju »bralni«: kandidatke in kandidati morajo prebrati navodila k nalogam in vprašanja (od tod verjetno tudi visoka korelacija med uspešnostjo pri branju in poslušanju – s koeficientom 0,76).

V nadaljevanju nekaj pozornosti namenjamo primerom pisne produkcije pri prvi izpitni nalogi, ki je vedno v obliki obrazca. Iz primera naloge (Slika 1) je razvidno, da morajo kandidatke in kandidati v obrazec napisati osebne podatke ter podatke in vprašanja, ki izhajajo iz opisane situacije.

Naloga 1

Situacija:

Prijaviti se želite na **začetni tečaj nemščine**. Čas imate popoldne.

Izpolnite obrazec in napišite vprašanja.

Zanima vas:

- število ur,
- lokacija,
- popust (za brezposelne, študente ...).

Jezikovna šola – PRIJAVA NA TEČAJ TUJEGA JEZIKA	
Ime in priimek: <input style="width: 80%;" type="text"/>	0,5
Rojstni datum: <input style="width: 80%;" type="text"/>	0,5
Naslov: <input style="width: 80%;" type="text"/>	0,5
Kontaktni podatki: Telefon: <input style="width: 80%;" type="text"/>	0,5
E-naslov: <input style="width: 80%;" type="text"/>	0,5
Jezik: ☐ angleški ☐ nemški ☐ ruski ☐ slovenski ☐ španski <small>(Družite)</small>	0,5
Nivo znanja: ☐ začetnik ☐ nadaljevalec ☐ izpopolnjevalec <small>(Družite)</small>	0,5
Termin: ☐ 9.00–11.30 ☐ 17.00–19.30 <small>(Družite)</small>	0,5
Vaša vprašanja:	1
	1
	1
Točke	7

Slika 1: Primer izpitne naloge za pisanje.

Pregled odgovorov kaže, da imajo kandidatke in kandidati težave predvsem s tistimi postavkami v nalogi, pri katerih morajo upoštevati situacijo, v danem primeru

torej pri izbiri jezika, nivoja znanja, termina in pri samostojnem postavljanju vprašanj. Očitno slednje zanje predstavlja največji izziv, kot kažejo primeri v nadaljevanju.

Primer 1¹²

ŠTEVILO UR: 2 UR. 30 MINUT
LOKACIJA: HOSTEL PEKARNA. MARIBOR.
POPUST

Primer 1 kaže, da kandidat ni izpolnil naloge (in tako ni dosegel sporazumevalnega namena), saj je namesto vprašanj zapisal odgovore.

Primer 2

DOBERDAN KAKOSTE. Jaz pa vredu pa ti, tudi vredu
kak je ime, ime mi je Vogel, pa ti.
Mirjam. hvala.
KDAJ ROJSTNI DAN, moj rojstni dan je,
25. 2. 2022, o super, ki je živim, moj živim v
BLLOKU, kak pa ti mene tudi v blloku hvala,
Adijo

V Primeru 2 je kandidat napisal, kar v slovenščini zna – ne glede na navodilo (in tako ni dosegel sporazumevalnega namena). Primer je posebej zanimiv, ker je napisan v obliki dialoga; gre za prenos iz govornega koda, ki je pri izpitni populaciji glede na naše izkušnje prvotnejši. Domnevamo lahko, da so sporazumevalne prakse govork in govorcev SDTJ na vstopni ravni v večji meri povezane z govorjenjem.¹³ Kandidatke in kandidati so na izpitu najuspešnejši prav pri govorjenju, kjer imajo možnost govoriti iz svojih izkušenj, poleg tega imajo tudi pomoč naklonjenega sogovorca (izpraševalca na izpitu).

Primer 3

- OPROSTITUTE? KOLK UR MORAM
DA NAREDIM? – MORATE 40 UR.
- NA KERO LOKACIJO STE?
MI SMO NA ŠMARTINSKA 8.
- PROSIM A IMATE POPUSTA?
NE NIMAMO.

V Primeru 3 je kandidat razumel nalogo in jo »vsebinsko« izpolnil, vendar v obliki dialoga; ob tem se odpira vprašanje, ali je s takim odzivom sporazumevalni namen tudi dosežen oz. ali bi bil za naslovnika sprejemljiv. Dobrohoden naslovnik bi sporočilo verjetno razumel.

Primer 4

Spoštovani. zanima me, zdaj i kaj mog začeti ispit?
Koliko stane cijena?

12 Vsi primeri so dobesedni prepisi izpitnih produkcij kandidatk in kandidatov na vstopni ravni. Osebna imena so spremenjena.

13 Poleg tega pa je dialog tudi besedilna vrsta, ki je na začetnih ravneh zelo pogosto vključena v pouk SDTJ.

Odziv v Primeru 4 kaže na nerazumevanje »vsebine«. Kandidat je očitno razumel, da mora zastaviti vprašanja, a ni spraševal po v nalogi zahtevanih informacijah, temveč po takšnih, ki bi verjetno zanimale njega oz. ima z njimi izkušnje.

Vzroki, da v navedenih primerih naloga ni izpolnjena, so lahko različni. To lahko pripišemo pomanjkljivi bralni zmožnosti, a tudi sami nalogi. Ta naj bi bila avtentična, tj. relevantna za ciljno populacijo – na podobno opravilo bi lahko naleteli tudi v resničnem življenju –, a to ni povsem tako: naloga od kandidatov namreč zahteva, da se postavijo v situacijo, ki ni zares »njihova«. Vživljanje v drugega je kognitivno precej zahtevna operacija.¹⁴ Vprašanje je, kako uspešna bi bila izvedba opravila, če bi to nalogo izpolnjevali v svojih okoliščinah in zase. Na tako nizki ravni znanja se zdi to vprašanje mnogo bolj relevantno kot na višjih ravneh, kjer je pričakovana ustrezna uporaba jezika tudi v za kandidate manj predvidljivih okoliščinah in ob določeni meri improvizacije.

Proti pričakovanjem je za kandidatke in kandidate na vstopni ravni izpolnjevanje obrazca celo težje, kot je naloga dopisovanja, pri kateri morajo odgovoriti na vprašanja v izhodiščnem pismu. Temu pritrjuje tudi statistična analiza izpitnih rezultatov.¹⁵ Razlog za to je verjetno v samem opravilu: dopisovanje je kot interakcijska dejavnost bližje govorjenju (s tem pa imajo, kot že rečeno, kandidatke in kandidati na izpitu najmanj težav).

Naj tu poudarimo, da pri nobeni od obeh izpitnih nalog za uspešno izvedbo opravila jezikovna in pravopisna pravilnost nista ključni. Ker se v tem prispevku osredotočamo na prvo nalogo, naj to ponazorimo s primeri iz obrazca (Primeri 5, 6 in 7).¹⁶

Primer 5

Koliko ur imam tečaj pri vas?
Kij je Tečaj?
Ali imate Popust za študent?

Primer 6

POZDRAVLJENI!
ZANIMA ME ŠTEVILO UR?
LOKACIJA TEČAJA?
ALI IMATE POPUST ZA ŠTUDENTE?
LEP POZDRAV

Primer 7

KOLIKO URI IMA TEČAJ.
KJE BO TEČAJ.
ALI IMATE POPUST ZA NEZAPOSLENE ŠTUDENTE.

14 Morda prav zato številni kandidati in kandidatke dela, pri katerem je treba zastaviti vprašanja, sploh ne izpolnijo.

15 Analiza enega od testov (N = 399) je pokazala indeks težavnosti pri obrazcu 0,66, pri dopisovanju pa 0,73; sta pa obe nalogi ustrezno občutljivi in dobro ločita med kandidati (koeficient diskriminativnosti je bil 0,77 oz. 0,78), pa tudi zanesljivost je visoka (Cronbachov koeficient alfa za podtest pisanje je 0,86).

16 Produkcije iz Primerov 5, 6, in 7 so bile ocenjene kot ustrezne.

V uvodu prispevka smo zapisali, da sporazumevanje na vstopni ravni zaznamujejo prvine, ki jih govorke in govorci kot raznojezični posamezniki vnašajo iz drugih jezikov. To – poleg primera iz naslova – kaže tudi naslednji primer.

Primer 8

MOLIMO VAS KOLIKO UR BO
IN ADRESA KAMJE
IN KOLIKO DENARA BO

Poleg prenosa iz drugih jezikov je za rabo SDTJ kandidatke in kandidata na vstopni ravni tipičen tudi prenos prvin iz govornega v pisni kod (fonetični zapis besed, neustrezno ločevanje besednih mej, redukcije, besedni red). Ker gre največkrat za prenos iz sorodnih jezikov, je to dvojje pogosto težko ločevati. Pri takšnem medjezikovnem (in medkodnem) prepletanju se odpira vprašanje, kakšna je zmožnost v SDTJ, ki ravno že zadostuje za vstopno raven oz. je zanjo sprejemljiva (za koncept minimalno sprejemljivega govorca gl. Ferbežar 2019: 88). Za določanje meje se zdi ustrezen kriterij razumljivost sporočila, ta pa je med drugim povezan tudi z naslovnikovo toleranco.¹⁷

5 Sklep

Posledice, ki jih prinaša neuspeh na izpitu na vstopni ravni, so za kandidatke in kandidate bolj ali manj usodne – od izgube motivacije za nadaljnje učenje in uporabo slovenščine do izgube pravic, ki izhajajo iz njihovega statusa (brezposelni kot posebej ranljiva skupina). Razvoj izpita na tej ravni zato predstavlja velik izziv: kako pripraviti naloge, ki bodo ustrezale ravni in ne bodo kognitivno prezahtevne, hkrati pa bodo kandidatkam in kandidatom omogočile, da pokažejo tisto, kar v SDTJ res znajo in za življenje tudi potrebujejo.

Pristopi, ki pri opredeljevanju sprejemljivega govornega na vstopni ravni izhajajo iz vnaprej določenih učnih in izpitnih ciljev, se – kljub veliki meri empatije do ranljivih skupin in ob vsem zavedanju pasti takšnega določanja – kažejo kot pomanjkljivi. Idealno bi bilo, če bi pri tem lahko upoštevali vso raznolikost posameznih govork in govorcev SDTJ oz. njihovih jezikovnih profilov, predvsem pa njihovih dejanskih sporazumevalnih potreb.

Med strokovnjaki so zato vse glasnejše pobude, da bi se jezikovni izpiti oblikovali kot niz nalog pri posameznih dejavnostih, med katerimi bi kandidatke in kandidati sami izbirali glede na svoje sporazumevalne potrebe in lastne cilje; tu imamo v mislih prepoznavanje in priznavanje jezikovnih podzmožnosti na različnih ravneh in ne zgolj enakomernega profila. Bi pa takšen način preverjanja in potrjevanja znanja, ki bi nedvomno vodil k večji družbeni pravičnosti, zahteval – ob zagotovljeni ustrezni logistiki – tako ozaveščene uporabnice in uporabnike kot in predvsem ozaveščene odločevalce, ki bi razumeli njegovo življenjskost.

¹⁷ Za prepoznavanje minimalno sprejemljivega govornega na vstopni ravni so ocenjevalci na izpiti ustrezno usposobljeni.

Literatura

- ALDERSON, J. Charles, 2000: *Assessing Reading*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CUSHING WEIGLE, Sara, 2002: *Assessing Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dodatek k SEJU = *Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. Companion Volume*, 2020. Strasbourg: Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4> (dostop 24. 6. 2022)
- English Profile*. <http://www.englishprofile.org/> (dostop 8. 6. 2022)
- FERBEŽAR, Ina, 2016: Kako realno je idealno? O konceptu avtentičnosti pri pouku slovenščine ob Toporišičevem Zakaj ne po slovensko. Erika Kržišnik, Miran Hladnik (ur.): *Toporišičeva Obdobja*. Obdobja 35. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 489–496.
- FERBEŽAR, Ina, 2019: Kakovost v jezikovnem testiranju: misija nemogoče? *Jezik in slovstvo* LXIV/3–4. 83–94.
- FERBEŽAR, Ina, 2022: Na poti k družbeni pravičnosti? O zaostrovanju jezikovnih zahtev v RS. *Jezikovna Slovenija*. <https://jezikovna-politika.si/jezikovna-misel-na-poti-k-druzbeni-pravicnosti-o-zaostrovanju-jezikovnih-zahtev-v-rs/> (dostop 6. 7. 2022)
- FERBEŽAR, Ina, KNEZ, Mihaela, MARKOVIČ, Andreja, PIRIH SVETINA, Nataša, SCHLAMBERGER BREZAR, Mojca, STABEJ, Marko, TIVADAR, Hotimir, ZEMLJARIČ MIKLAVČIČ, Jana, 2004: *Sporazumevalni prag za slovenščino*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Ministrstvo RS za šolstvo, znanost in šport.
- GLABONIAT, Manuela, MÜLLER, Martin, RUSCH, Paul, SCHMITZ, Helen, WERTENSCHLAG, Lukas, 2005: *Profile deutsch. Lernzielbestimmungen, Kannbeschreibungen, Kommunikative Mittel*. Berlin, Munchen: Langenscheidt, Klett.
- GREEN, Anthony, b. l.: The English Profile Network. Report on EPN Methods and their Implications for Reference Level Descriptions. *English Profile*. <https://www.englishprofile.org/resources/recommendations-report> (dostop 23. 6. 2022)
- Izpit iz znanja slovenščine na vstopni ravni*. <https://centerslo.si/izpiti/izpiti-iz-znanja-slovenscine/izpit-na-vstopni-ravni/vzorcn-test-in-ocenjevanje-na-vstopni-ravni/> (dostop 23. 6. 2022)
- Letno poročilo 2021*. Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik, 2022. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik. https://centerslo.si/wp-content/uploads/2022/05/LP-2021_splet.pdf (dostop 14. 7. 2022)
- Linguistic profiles and profiling*. Strasbourg: Council of Europe, Language Policy Unit – Project LIAM. <https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/profile-language/-/profiling> (dostop 7. 6. 2022)
- KRAMSCH, Claire, 2017: Applied Linguistic Theory and Second/Foreign Language Education. Nelleke Van Deusen-Scholl, Stephan May (ur.): *Second and Foreign Language Education. Third Edition*. Cham: Springer (Encyclopedia of Language and Education). 3–14.
- MÜLLER, Martin, WERTENSCHLAG, Lukas, 2005: Vorbemerkung. Manuela Glaboniat idr.: *Profile deutsch. Lernzielbestimmungen, Kannbeschreibungen, Kommunikative Mittel*. Berlin, Munchen: Langenscheidt, Klett. 6–8.
- Program SDTJ = *Slovenščina kot drugi in tuji jezik. Izobraževalni program za odrasle*, 2020. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani. <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2020/07/Sloven%C5%A1%C4%8Dina-kot-drugi-in-tuji-jezik.pdf> (dostop 23. 6. 2022)
- SEJO = *Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje*, 2011. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva.
- Zakon o tujcih. *Uradni list RS* 91/2021 z dne 7. 6. 2021. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2021-01-1957?sop=2021-01-1957> (dostop 6. 7. 2022)
- Zakon o urejanju trga dela. *Uradni list RS* 75/2019 z dne 12. 12. 2019. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2019-01-3307?sop=2019-01-3307> (dostop 6. 7. 2022)